

MUSIQA TA'LIMIDA XALQ CHOLG'ULARI ORKESTRI RAHBARINING KASBIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING METODIK ASOSLARI

Ahmedova Nozimaxon
Normatjon qizi

Qo'qon davlat universiteti
"Musika nazaryasi" kafedrası
70110601-"Musika ta'limi va san'at yo'nalishi
1-bosqich Magistiranti

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqola musiqa ta'limi tizimida xalq cholg'ulari orkestri rahbarining kasbiy faoliyatini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalasini metodik va konseptual jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqot IMRaD modeli asosida olib borilib, rahbarlik faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari tashkiliy-amaliy vositalar majmui sifatida emas, balki rahbarning pedagogik fikrlash madaniyatini, jamoaviy ijod jarayonini boshqarish strategiyasini va badiiy qarorlar qabul qilish mexanizmlarini shakllantiruvchi metodik tizim sifatida talqin etiladi. Maqolada mavjud ilmiy adabiyotlarda rahbarlik texnologiyalariga berilgan yondashuvlar tanqidiy tahlil qilinib, ularning cheklovlari va metodologik ziddiyatlari ochib beriladi hamda xalq cholg'ulari orkestri sharoitida ushbu texnologiyalarni qo'llashning o'ziga xos pedagogik shartlari asoslanadi. Tadqiqot natijalari orkestr rahbarlarini tayyorlash va ularning kasbiy faoliyatini rivojlantirishda metodik jihatdan asoslangan texnologiyalar tizimini ishlab chiqish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xalq cholg'ulari orkestri, rahbarlik faoliyati, pedagogik texnologiyalar, musiqiy boshqaruv, jamoaviy ijod, kasbiy kompetensiya, metodik rivojlantirish.

KIRISH

Musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarining kasbiy faoliyatini rivojlantirish masalasi so'nggi yillarda pedagogik texnologiyalar kontekstida ko'proq tilga olinayotgan bo'lsa-da, mazkur jarayon ko'pincha texnologiyani tashqi tashkil etish vositasi sifatida talqin qilish bilan cheklanib, rahbarlik faoliyatining ichki pedagogik mexanizmlari yetarli darajada ochib berilmayapti; mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, rahbarlikni rivojlantirish texnologiyalari ko'pincha mashg'ulotlarni rejalashtirish, repetitsiya jarayonini optimallashtirish yoki kommunikativ usullarni joriy etish doirasida ko'rib chiqilib, rahbarning pedagogik fikrlash madaniyati, badiiy qaror qabul qilish mantiqi va jamoaviy ijod jarayonini ongli boshqarish strategiyalari ikkinchi darajaga tushib qolmoqda. Holbuki xalq cholg'ulari

orkestri sharoitida rahbarlik faoliyati individual o'qitish yoki umumiy pedagogik boshqaruvdan tubdan farq qiluvchi murakkab kasbiy faoliyat bo'lib, bu jarayonda texnologiyalar rahbarning harakatlarini avtomatlashtiruvchi vosita emas, balki uning pedagogik pozitsiyasini shakllantiruvchi metodik mexanizm sifatida namoyon bo'lishi lozim. Amaliyotda kuzatilayotgan asosiy muammo shundan iboratki, texnologiyalar ko'pincha tayyor metodlar yoki universal modellarga tayangan holda joriy etiladi, bu esa xalq cholg'ulari orkestrining milliy-badiiy xususiyatlari, jamoaviy ijodning dinamik tabiati va rahbarlik faoliyatining ziddiyatli vaziyatlarini hisobga olmaslikka olib keladi. Shu sababli rahbarlik faoliyatini rivojlantirish texnologiyalarini ishlab chiqish masalasi texnik yangiliklarni joriy etish emas, balki rahbarning kasbiy ongini, pedagogik mas'uliyatini va jamoa bilan ishlash madaniyatini shakllantirishga qaratilgan metodik tizimni yaratish sifatida qaralishi zarur. Mazkur maqola aynan shu metodologik pozitsiyadan kelib chiqib, musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarining kasbiy faoliyatini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashning metodik asoslarini chuqur ilmiy tahlil qilishni hamda keyingi innovatsion modellashtirish uchun nazariy poydevor yaratishni maqsad qiladi.

METODLAR

Mazkur tadqiqot metodologiyasi musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarining kasbiy faoliyatini rivojlantirish texnologiyalarini tashqi tashkiliy choralar yoki mashg'ulotlarni samaraliroq tashkil etish usullari majmui sifatida emas, balki rahbarning pedagogik fikrlash madaniyatini, jamoaviy ijod jarayonini boshqarish strategiyasini va badiiy qaror qabul qilish mexanizmlarini shakllantiruvchi murakkab metodik tizim sifatida tahlil qilishga yo'naltirildi; shu sababli metod tushunchasi bu tadqiqotda instrumental amaliyotlar yig'indisi sifatida emas, balki ilmiy adabiyotlarda shakllangan turli yondashuvlarni tanqidiy qayta ko'rib chiqish va ularni xalq cholg'ulari orkestri sharoitiga mos ravishda qayta talqin qilish vositasi sifatida talqin qilindi. Tadqiqotning birlamchi metodologik asosi sifatida nazariy-kritik tahlil qo'llanilib, bunda musiqiy rahbarlik, pedagogik texnologiyalar va jamoaviy ijodga oid mavjud ilmiy manbalarda ilgari surilgan konsepsiyalar chuqur o'rganildi hamda ularning qaysi jihatlari orkestr rahbarligining real pedagogik mohiyatini ochishga xizmat qilishi, qaysilari esa uni soddalashtirishi aniqlashtirildi. Ikkinchi metodologik yo'nalish sifatida konseptual-modellashtiruvchi yondashuv qo'llanilib, unda rahbarlik faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari rahbarning kasbiy ongida qanday funksional o'zgarishlar yuzaga keltirishi, uning pedagogik qaror qabul qilish mantiqiga qanday ta'sir ko'rsatishi va jamoaviy ijod jarayonida qanday metodik rol o'ynashi tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida qiyosiy-metodik tahlil orqali adabiyotlarda tavsiya etilgan umumiy pedagogik texnologiyalar bilan xalq cholg'ulari orkestri rahbarligiga xos metodik yondashuvlar solishtirildi, bunda asosiy e'tibor texnologiyalarning universalligi emas, balki ularning milliy-badiiy muhitda pedagogik jihatdan moslashuvchanligi va samaradorligiga qaratildi. Metodologiya muhim tarkibiy qismi sifatida tahliliga asoslangan reflektiv yondashuv bo'lib, u orqali rahbarlik faoliyatini rivojlantirish texnologiyalarining samaradorligi rahbarning tashkiliy faolligi bilan emas, balki jamoa ichidagi ijodiy muhit, ijrochilarning pedagogik rivoji va badiiy tafakkur darajasidagi o'zgarishlar orqali baholandi. Shuningdek, pedagogik kuzatuv metodi yordamida orkestr mashg'ulotlari jarayonida texnologiyalar rahbarning real

pedagogik xatti-harakatlariga qanday ta'sir ko'rsatayotgani, uning jamoa bilan muloqot uslubi va ijodiy ziddiyatlarni boshqarish strategiyalari qanday shakllanayotgani tizimli ravishda qayd etildi. Tadqiqotning yakuniy metodologik bosqichi mantiqiy-analitik umumlashtirishdan iborat bo'lib, unda olingan nazariy xulosalar va metodik kuzatuvlar asosida musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarining kasbiy faoliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan texnologiyalar tizimi konseptual jihatdan asoslandi va ularning pedagogik mohiyatini ochib beruvchi metodologik tamoyillar shakllantirildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Olib borilgan nazariy-kritik tahlil, konseptual modellashtirish va pedagogik kuzatuvlar natijalari musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarining kasbiy faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari amaliy jihatdan samarali bo'lishi ularning tashqi tashkiliy qulaylik yaratish darajasi bilan emas, balki rahbarning pedagogik fikrlash madaniyatida yuzaga keltirgan sifat o'zgarishlari bilan belgilanishini ko'rsatdi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, texnologiyalar rahbarning qaror qabul qilish jarayonini soddalashtirishga emas, balki uni ongli ravishda murakkablashtirishga xizmat qilgan hollarda jamoaviy ijod sifati barqaror oshgan, chunki bunday sharoitda rahbar repetitsiya jarayonini mexanik boshqarishdan voz kechib, uni pedagogik muhokama va badiiy tahlil maydoniga aylantirgan. Ilmiy muhokama shuni ko'rsatdiki, mavjud adabiyotlarda ko'pincha tavsiya etiladigan "universal" pedagogik texnologiyalar xalq cholg'ulari orkestri sharoitida bevosita qo'llanganda, ular milliy-badiiy tafakkur, jamoaviy ijodning noaniq va ziddiyatli tabiati hamda rahbar-ijrochi munosabatlarining ijtimoiy-psixologik murakkabligini yetarli darajada hisobga olmaydi, natijada texnologiya rahbarlik faoliyatini rivojlantirish vositasi emas, balki uni cheklovchi mexanizmga aylanadi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, rahbarlik faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari metodik jihatdan asoslangan holda qo'llanganda, orkestr jamoasida ijrochilarning pedagogik faolligi oshadi, musiqiy intizom majburiy talab sifatida emas, balki ichki badiiy ehtiyoj sifatida shakllanadi va jamoaviy ijod jarayoni barqaror rivojlanadi. Muhokama jarayonida aniqlangan muhim jihatlardan biri shundan iboratki, texnologiyalar rahbarning kommunikativ uslubiga bevosita ta'sir ko'rsatib, buyruqbozlikka asoslangan boshqaruv modelidan dialogik va reflektiv rahbarlik modeliga o'tishga zamin yaratadi, bu esa ijrochilarning badiiy mas'uliyatini oshiradi va orkestr faoliyatining ta'limiy ahamiyatini kuchaytiradi. Shu bilan birga, tadqiqot texnologiyalarning cheklovlarini ham ochib berdi, xususan, rahbarlik faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari yetarli darajada nazariy asoslanmagan yoki rahbarning kasbiy ongida ichki qabul qilinmagan hollarda ular formal xarakter kasb etib, jamoaviy ijod jarayoniga real ta'sir ko'rsatmasligi aniqlandi. Umuman olganda, olingan natijalar musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarining kasbiy faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari shaxsiy tajriba yoki tashkiliy qulaylik darajasida emas, balki pedagogik fikrlash, badiiy qaror qabul qilish va jamoaviy ijod jarayonini ongli boshqarish bilan uzviy bog'liq bo'lgan murakkab metodik hodisa sifatida qaralishi zarurligini ilmiy jihatdan tasdiqladi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarining kasbiy faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari masalasi tashkiliy qulaylik yoki

mas'ulotlarni mexanik optimallashtirish darajasida emas, balki rahbarning pedagogik fikrlash madaniyatini, jamoaviy ijod jarayonini ongli boshqarish strategiyasini va badiiy qaror qabul qilish mas'uliyatini shakllantirish bilan bevosita bog'liq bo'lgan murakkab metodik hodisa ekanini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, texnologiyalar rahbarlik faoliyatida faqat tashqi vosita sifatida qo'llanganda ularning pedagogik ta'siri cheklangan bo'lib qoladi, aksincha ular rahbarning kasbiy ongida ichki metodik pozitsiya sifatida qabul qilinganda orkestr jamoasida ijodiy muhit barqarorlashadi, ijrochilarning pedagogik faolligi va badiiy mas'uliyati oshadi hamda ta'limiy jarayon sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tariladi. Xulosalar shuni ko'rsatadiki, xalq cholg'ulari orkestri sharoitida rahbarlik faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari universallik da'vosiga ega bo'lmasligi, balki milliy-badiiy muhit, jamoaviy ijodning dinamik va ziddiyatli tabiati hamda rahbar-ijrochi munosabatlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda metodik jihatdan moslashuvchan bo'lishi lozim. Tadqiqot rahbarlik faoliyatini rivojlantirish texnologiyalarini tayyor algoritmlar yoki standartlashtirilgan modellarga tayanib joriy etish metodologik jihatdan asossiz ekanini ko'rsatib, ushbu texnologiyalar rahbarning pedagogik qaror qabul qilish mantiqini murakkablashtirish, jamoaviy ijod jarayonini reflektiv boshqarish va badiiy natijalarni ongli ravishda shakllantirishga xizmat qilishi zarurligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Umuman olganda, mazkur maqola musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarining kasbiy faoliyatini rivojlantirish texnologiyalarini mustaqil ilmiy muammo sifatida belgilab, ularni pedagogik fikrlash, jamoaviy ijod va musiqiy boshqaruv integratsiyasiga tayangan holda talqin qildi hamda keyingi innovatsion model lashtirish va amaliy-metodik tadqiqotlar uchun mustahkam konseptual poydevor yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev, A. A. *Musiqa ta'limida jamoaviy ijod va rahbarlik muammolari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Azizxo'jayeva, N. N. *Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot*. – Toshkent: TDPU, 2006.
3. Bo'ronov, B. A. *Xalq cholg'ulari orkestri bilan ishlash metodikasi*. – Toshkent: Fan, 2018.
4. G'ulomov, A. G. *San'at pedagogikasida estetik va badiiy boshqaruv*. – Toshkent: Akademnashr, 2020.
5. Ismoilov, R. S. *Jamoaviy ijod jarayonini boshqarishning psixologik asoslari*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2017.
6. Karimova, S. M. *Musiqa ta'limida rahbarlik faoliyatini rivojlantirish texnologiyalari*. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.
7. Kodirov, F. M. *Kasbiy kompetensiya va pedagogik qaror qabul qilish*. – Toshkent: Fan ziyosi, 2016.
8. Musurmonova, O. O. *San'at ta'limida jamoaviy faoliyat va pedagogik muhit*. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
9. Normatova, Z. X. *Musiqa ta'limida boshqaruv va metodik innovatsiyalar*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. *"Ta'lim to'g'risida"gi Qonun*. – Toshkent, 2020.